

PAQ analýza ve své obsáhlé studii uvádí argumentaci pro snížení současných paušálních výdajů u tzv. kancelářských profesí¹ na 30 %. Když se však na analýzu podíváme podrobněji, odkazuje tímto pojmem často zejména na živnostníky podnikající v oblasti IT², jejichž profesi považuje za nízkonákladovou. Porovnává daňovou zátěž stejných aktivit v pracovněprávním vztahu versus při podnikání na tzv. mikro simulačních modelech, poukazuje na rizika švarcystému či doporučuje například omezit využití paušálních výdajů a paušální daně jen na osoby, které zároveň nejsou jednateli v s.r.o. Náš článek by se chtěl na vybranou argumentaci v PAQ analýze podívat z pohledu daňové praxe v našich českých podmínkách a uvést několik daňově-ekonomických úvah, které studie PAQ ve své analýze nezohlednila.

1. Analýza nákladů podnikatelů z oblasti IT

Jelikož PAQ analýza často poukazuje na nízké náklady IT pracovníků, rozhodli jsme se na tuto oblast podívat podrobněji. Pracovníci v oblasti IT se zabývají v dnešní době různorodými aktivitami. Kromě správců sítě nebo web developerů a grafiků to jsou softwaroví architekti a vývojáři, datoví analytici, správci databází, cloudoví inženýři, správci operačních systémů a hardware, specialisté v oblasti umělé inteligence, IT projektoví manažeři, vývojáři mobilních aplikací, IT konzultanti, vývojáři nových technologií, specialisté v oblasti business intelligence, embedded vývojáři a další a další. Vlivem průlomu v oblasti zavádění AI je IT obor vysoce turbulentní oblastí, technologie se rychle vyvíjejí, téměř denně vidíme nové verze cloudových služeb či databázových serverů.

Je tedy otázkou, od jakých OSVČ v kancelářských profesích získala studie PAQ informace o jejich výdajích, když hovoří, že na základě šetření ve vzorku 1 135 hlavních OSVČ se medián reálných výdajů těchto oborů pohybuje v rozmezí 16 %³ tržeb. Přicházíme proto s ukázkou reálných výdajů, které se vyskytují v běžném životě OSVČ podnikajících v oblasti IT. Údaje vychází ze skutečné praxe těchto podnikatelů a z rešerše tržních dat:

Ilustrativní příklad potenciálních nákladů podnikatele v oblasti IT		
Druh nákladu	Komentář	Částka Kč/měsíc
Hardware		
- Notebook		2 500
- Monitor		500
- Periferie	Myš, klávesnice, sluchátka, kamera, mikrofon, externí monitor, docking station/USB hub, externí disk, stojan na notebook s odvětráváním, bezpečnostní token	1 500
- Pronájem tiskárny (průměrná cena)		720
Software a licence		5 000
Telekomunikace	Telefon, internet	600
Pracovní prostor		
- Výdaje na domácí kancelář	Židle, vybavení prostor (stůl, židle, nábytek, osvětlení, papírnictví)	1 250
- Byt/co-working		6 000
- nájem zasedací místnosti		800
Vzdělávání		
- Kurzy, konference		2 292
- Obnova odborné certifikace	1x/rok až dva roky, odborná literatura k přípravě na zkoušku	200
Administrativní náklady	Vedení účetnictví, pojištění odpovědnosti	3 000
Marketing, profesní prezentace	Webové stránky, LinkedIn, networkingové akce	3 200
Doprava, cestovní náklady	Amortizace vozu, povinné ručení, havarijní pojištění, servis, údržba, pneu, PHM, dálniční známka, parkovné.	9 000
Daně a pojistné	Zálohy na sociální a zdravotní pojištění, odložené části příjmu na úhradu daně po skončení zdaňovacího období (v úrovni příjmu ve výši dvojnásobku průměrné mzdy 93 000 Kč)	12 127
Náklady celkem		48 689 Kč

Notebook: Když se zeptáte IT pracovníka běžně pracujícího v tomto oboru, dozvíte se, že není zas tak neobvyklé, že ke své práci potřebuje notebook s vysokými požadavky na paměť a výkon procesoru. V reakci na vyvíjející se technologie musí měnit notebook v průměru jednou za dva roky, navíc v případě kolapsu mívá ještě notebook záložní, aby zakázky splnil bez prodlevy.

¹ Kancelářské profese dle NACE: Administrativní a podpůrné činnosti, informační a komunikační činnosti, peněžnictví a pojišťovnictví, profesní, vědecké a technické činnosti, veřejná správa atd., a vzdělávání

² Například strana 28, 30, 39, 40, 42, 43, 45 studie PAQ

³ Str. 3 a str. 85 studie PAQ

Software: Velkou nákladovou položku činí požadavky na pořízení software a licencí, mnohdy ze zahraničí, dále platby za hosting, domény, provoz virtuálních serverů, různých nástrojů pro vývoj či za využití AI.

Domácí kancelář/Hub: IT pracovník OSVČ využívá většinou ke své práci buď část osobních prostor svého domova nebo si pronajímá pracovní místo ve sdíleném pracovním prostoru (tzv. Hub, či co-working). Obě varianty s sebou přináší měsíční náklady v podobě nájmu. Uvažujeme tento náklad i při práci z domova, neboť v případě, že by IT pracovník nepracoval z domova, odpadla by potřeba místnosti pro kancelář a pronajal by si menší byt s nižším nájmem. Zohledňujeme i náklady na vytápění či užití společných prostor a zázemí. Součástí výdajů je i občasné pronájem reprezentativního místa pro setkání s klientem (většinou zasedací místnosti v hub). V našem příkladu předpokládáme, že IT pracovník realizuje cca 2 schůzky za měsíc (tedy ilustrativně poměrně nízká četnost osobního kontaktu s klienty, ale závisí na typu aktivit).

Doprava, cestovní náklady: IT specialisté mají také náklady na dopravu. Jejich práce nezahrnuje pouze programování u počítače, ale i terénní analýzy pro implementaci softwarových modulů na míru v místě sídla zákazníka, ilustrativně například pokladní systémy, skladové systémy, integrace AI do firemních systémů, ale i výjezdy na školení, konference mnohdy v zahraničí včetně networkingových konferencí, kde jsou předváděny nové prototypy aplikace a získávání klientů. V naší tabulce uvažujeme, že podnikatel využívá své vozidlo pro podnikání cca z 30 %.

Většinu jmenovaných výdajů má IT specialista bez ohledu na to, zda generuje či negeneruje ze svých aktivit v daném měsíci příjem, typicky v době nemoci či dovolené. Ze skrytých výdajů lze jmenovat například potřebu tvorby úspor z příjmu na pokrytí výpadku příjmu ve dnech nemoci či dovolené. Tabulka také nezohledňuje výdaje vynaložené v souvislosti s reklamacemi práce ze strany klienta, náklady související se získáním nové zakázky (doprava, komunikace s potenciálními klienty, vývoj prototypových aplikací, které se ve finále nevyužijí atd.).

Studie PAQ pro porovnání uvažuje na mnoha místech tržby OSVČ v úrovni dvojnásobku průměrné mzdy, tedy ve výši cca 93 000 Kč⁴. Výdaje této modelové OSVČ mohou spolknout až 52 % jeho příjmu. Pokud bychom však zohlednili tvrzení studie PAQ, že „...u hlavních OSVČ lze vyznívat relativně velký poměr OSVČ s velmi nízkými příjmy, což je zjevné při porovnání s příjmy zaměstnanců, jejichž příjmy jsou rozděleny normálněji okolo mediánové mzdy cca 40 tisíc...“⁵, a měli bychom zohlednit místo dvojnásobku průměrné mzdy například medián tržeb hlavních OSVČ, vyjde podíl výdajů na jejich příjmech i vyšší⁶. Naše analýza výdajů je ilustrativní, každá OSVČ podnikající v oblasti IT má svou situaci jinou, v závislosti na typu služeb, které poskytuje. IT oblast má řadu odvětví a činností s různou nákladovostí. Je však otázka, jací podnikatelé z oblasti kancelářských profesí byli zastoupeni ve zkoumaném vzorku studie PAQ, když medián jejich výdajů vychází tolik podhodnocen oproti ilustrativnímu výčtu typických nákladů IT OSVČ, který uvádíme.

2. Srovnání daňového zatížení OSVČ a zaměstnanců – proč to není tak jednoduché?

Pokud pojem daňové zatížení stojí sám o sobě bez hlubšího kontextu, neřekne nám toto slovní spojení vlastně vůbec nic. V oblasti daní se používá řada podobných pojmů, jako jsou daňová zátěž, míra zdanění, efektivní nebo průměrná sazba daně, daňový náklad práce, daňový klín, daňová kvóta atd. Všechny tyto pojmy ukazují na daňové zatížení, ale každý z těchto pojmů v sobě skrývá jinou metodiku výpočtu, zohledňuje jiné parametry a pracuje s daty, která jsou uzpůsobena pro daný ukazatel či potřebu uživatele. Proto, pokud je pojem použit bez svého hlubšího kontextu, může docházet k chybné interpretaci výsledků.

V první řadě je tedy potřeba položit si otázku, co konkrétně nás zajímá a z jakých dat budeme pro svou odpověď čerpat. Zajímají nás ukazatele na makroekonomické úrovni, které by bylo možné použít pro mezinárodní srovnání dat z různých daňových systémů? Pak je potřeba použít značného zobecnění a dopustit se řady nepřesností, aby bylo možné data vůbec srovnat. Pro tento účel se státy řídí ustálenou metodikou OECD. Nebo nás zajímá lokální daňová zátěž ekonomických subjektů se zohledněním specifik našeho daňového systému, popřípadě se chceme podívat, jak je zatížen příjem jednotlivce daněmi a veřejným pojistným? Právě poslední dvě jmenované by nás pro účely potenciální zásadní změny nastavení výdajových paušálů OSVČ měly především zajímat.

Dalším problémem je srovnávání nesrovnatelného v případě daňového zatížení OSVČ, OSVČ v paušálním režimu a zaměstnanců. Když se podíváme na konstrukce základu daně těchto jednotlivých platforem, tak vidíme, že se výrazně liší. Pro stanovení základu daně může podnikatel uplatnit proti svému příjmu skutečné či paušální výdaje. Navíc uplatnění výdajů zákon dovoluje, je tedy dobrovolné, a nikoliv povinné a dává podnikateli určitý manévrovací prostor pro daňovou optimalizaci. OSVČ v paušálním režimu nemá daň stanovenou ve vazbě na svůj základ daně, ale na výši svého ročního příjmu a další vstupní podmínky, podle nichž je zařazen do příslušného daňového pásma.

⁴ Například str. 39 či 40 studie PAQ

⁵ Str. 19 studie PAQ

⁶ Ilustrativně, například podle studie PAQ se průměrné roční tržby IT OSVČ pohybují pod 1 mil. Kč (viz. graf na str. 18 studie PAQ), tedy ve výši cca 83 333 Kč/měsíc.

Základ daně zaměstnance vychází z jeho hrubé mzdy, tedy bez žádné možnosti uplatnit si výdaje související se zaměstnáním. Zaměstnanec navíc obdrží nad svůj příjem ze zaměstnání řadu dalších příjmů, které nejsou vůbec předmětem daně nebo jsou od daně osvobozeny (např. zaměstnanecké benefity), tedy jeho základ daně je o tyto příjmy vlastně nižší. Z příkladů je vidět, že při zdanění vycházíme z naprosto odlišných vstupních podmínek. Současná konstrukce jednotlivých základů daně má svoji logiku. U zaměstnance se předpokládá, že výdaje na práci nese jeho zaměstnavatel, proto žádné výdaje při výpočtu základu daně nejsou zohledněny. Možnost OSVČ uplatnit výdaje odpovídá zásadě spravedlnosti, jež požaduje správné určení základny ke zdanění, což je u OSVČ úroveň zisku před zdaněním. Reálné výdaje OSVČ v paušálním režimu mohou být nízké, proto se rozhoduje mezi uplatněním paušálních výdajů (40 % či 60 % příjmů dle druhu podnikání) a paušálním režimem, přičemž nakonec zvolí druhou variantu, která je pro něj ve vztahu k výši příjmů výhodnější.

Pokud tedy chceme porovnat dopad daní a odvodů, k jaké základně je budeme vztahovat? Základ daně z každé činnosti, tedy zisk OSVČ versus hrubá mzda? Nebo zisk OSVČ versus superhrubá mzda? A jak do tohoto srovnání zakomponovat OSVČ v paušálním režimu, o kterých nejsou data o výdajích známa z daňových přiznání, protože daňové přiznání podávat nemusí? Její čistý zisk tak snadno nezjistíme. Postačí pak takovýto ukazatel k úsudku o změně nastaveného daňového režimu zúčastněných skupin?

2.1. Míra zdanění versus daňový klín

Studie PAQ pracuje s pojmem míra zdanění, popřípadě průměrná sazba daně. Ve světle uvedených problémů s kontextem a užitím pojmů je nezbytné blíže zkoumat metodiku výpočtu těchto ukazatelů. Zjistíme, že míra zdanění je ve studii počítána jako podíl celkových odvodů OSVČ a zaměstnance (u zaměstnance včetně odvodů zaměstnavatele) ku příjmům. Přičemž za příjem je u OSVČ považován skutečný zisk (tržby mínus skutečné náklady) a za příjem zaměstnance je považován tzv. celkový náklad práce vyjádřený superhrubou mzdou.⁷ Jinými slovy, v případě zaměstnance je míra zdanění vyjádřena tzv. daňovým klínem podle metodiky OECD⁸

Problémy použití daňového klínu jako ukazatele pro měření daňového zatížení zaměstnanců:

- Ukazatel daňového klínu je širší pojem než míra zdanění, neboť v případě zaměstnanců zahrnuje všechny povinné platby spojené s pracovní silou, tedy i odvody zaměstnavatele. Snaží se spíše podchytit celkové zdanění nákladů práce, tedy rozdíl mezi tím, co zaměstnavatel celkem platí za práci a tím co po zaplacení všech daní a odvodů zůstane zaměstnanci. Když se však na konstrukci ukazatele podíváme podrobněji, tak zjistíme, že za náklad práce považuje pouze superhrubou mzdu. Jako kdyby žádné další náklady zaměstnavatel neměl. Čili náklady práce jsou značně podhodnoceny a ukazatel daňové zátěže práce tak vychází vyšší, než jaká je skutečnost. K tomuto zjednodušení se přistupuje především při mezinárodním srovnávání dat, kdy OECD potřebuje mezi sebou porovnat různorodé daňové systémy a nelze tak podchytit všechna specifika daňových systémů jednotlivých států. V případě uvažování o snížení či zvýšení daňové zátěže zaměstnanců na politické úrovni by však v našich podmínkách takové zjednodušení nemělo být bráno v potaz a měla by být věnována větší péče analýze skutečných nákladů práce s alespoň jejich přibližným vyčíslením (například dle odvětví, velikosti firmy atd.).
- Studie PAQ uvádí, že se zaměřuje na tzv. OSVČ bez zaměstnanců. Vylučuje tak ve svých analýzách OSVČ se zaměstnanci (menší podniky), které jsou v postavení zaměstnavatelů a podléhají jinému daňovému režimu.⁹ Za takového předpokladu pak není smysluplné porovnávat daňové zatížení OSVČ bez zaměstnanců s celkovým zdaněním práce zaměstnance. Smysl by dávalo porovnat daňové zatížení OSVČ bez zaměstnanců s daňovým zatížením zaměstnanců. Takovéto porovnání vyžaduje abstrahovat od nákladů práce, které nese zaměstnavatel. Pro srovnání by tak mohla lépe posloužit například tzv. čistá průměrná daňová sazba zaměstnance či efektivní sazba daně, která je podílem daní a odvodů (nikoliv odvodů zaměstnavatele) vůči průměrné hrubé mzdě, nikoliv superhrubé mzdě.¹⁰ Úroveň hrubé mzdy, a nikoliv superhrubé mzdy, je odpovídající ve vztahu k zisku OSVČ (příjmy-výdaje), pokud chceme mezi sebou porovnat daňové zatížení jednotlivců. Zaměstnavatel své náklady práce včetně povinných odvodů zohlední každému zaměstnanci adekvátně při stanovení hrubé mzdy, není třeba speciálně vyčleňovat jeden náklad práce v podobě odvodů ke kterým je povinen zaměstnavatel.

⁷ Str. 39 studie PAQ

⁸ Viz. například OECD Taxing wages 2025, https://www.oecd.org/en/publications/taxing-wages-2025_b3a95829-en.html, tax wedge: „...It is calculated as the sum of the total personal income tax and social security contributions paid by employees and employers, minus cash benefits received, as a proportion of the total labour costs for employers...”

⁹ Str. 17 studie PAQ

¹⁰ Viz. například OECD Taxing wages 2025: Czechia

Žádný z ukazatelů však nikdy neurčí přesné měřítko skutečného daňového zatížení jednotlivců, neboť nezohledňují specifika našeho daňového systému ani legislativy z oblasti pojistných zákonů či pracovního práva, které dávají zaměstnancům řadu výhod, které ve skutečnosti snižují jejich celkovou daňovou či odvodovou zátěž. Velkou daňovou výhodou, která zmírňuje celkovou daňovou zátěž zaměstnavatele a kterou daňový klín nezohledňuje, je daňová uznatelnost pojistného hrazeného zaměstnavatelem. OSVČ takovou výhodu nemá a část jeho příjmu podléhá zároveň pojistnému i daním, což znamená dvojí zdanění stejného příjmu.

Modelový příklad ve studii

Ilustrativní příklad ve studii PAQ deklaruje až čtyřnásobně vyšší míru zdanění zaměstnanců oproti OSVČ.¹¹ Když se podíváme, z jakých čísel příklad vychází pak dojdeme k následujícím poznatkům:

- Na straně OSVČ je účelově vzat extrémní případ OSVČ s minimálními výdaji, která využívá paušální režim navzdory tomu, že podle samotné studie je zastoupení OSVČ v paušálním režimu na celkovém počtu OSVČ pouze 10 %.¹² Netypický podnikatel s odhadem výdajů v úrovni mediánu je stavěn na roveň průměrnému zaměstnanci, díky čemuž výsledek může na první pohled vyvolávat zděšení a nutnou potřebu plošného snižování výše paušálních výdajů/zvyšování efektivního zdanění OSVČ.
- Modelový příklad vychází z předpokladu, že OSVČ při svém přechodu na zaměstnání přesouvá své náklady na zaměstnavatele a ten je ochoten mu nabídnout maximální celkovou kompenzaci.¹³ V dalších propočtech však k přesunu nákladů OSVČ na zaměstnavatele nedochází. Náklady zaměstnavatele ve výši superhrubé mzdy jsou postaveny na roveň čistého zisku OSVČ (tedy příjmy minus výdaje) a tak se při stanovení nákladů práce počítá pouze s náklady zaměstnavatele ve výši mzdy a odvodů, a nikoliv ostatních nákladů práce, které jsou v příkladu reprezentovány reálnými výdaji OSVČ. Správné by však bylo za daných předpokladů porovnávat celkový příjem OSVČ a superhrubou mzdu zaměstnavatele.
- Příklad tak prakticky demonstruje jeden z mnoha problémů užití ukazatele daňového klínu v případě, kdy se pokouší vyčíslit celkové zdanění práce zaměstnance. To, že je jednotlivec zaměstnán, nestojí zaměstnavatele pouze jeho mzdu a pojistné odvody, ale řadu dalších nákladů. Pokud nejsou tyto náklady zohledněny při výpočtu daňového klínu, vypadá daňové zatížení práce vysoké, protože podíl všech daní a odvodů je poměřován jen vůči hrubé mzdě a odvodům zaměstnavatele. Pokud příklad vychází z předpokladu, že OSVČ své náklady přenáší na zaměstnavatele, měly by být v propočtu celkového zdanění práce zohledněny i reálné výdaje OSVČ, což nejsou. Výsledkem by bylo, že celkové daňové zatížení práce je ve skutečnosti nižší.
- Na straně OSVČ je pak v modelovém příkladu ještě jeden problém, a to ve zkreslení daňového zatížení obou variant z důvodu užití dat na měsíční bázi. Pokud bychom však vzali roční situaci obou subjektů (zaměstnanec a OSVČ), viděli bychom, že příjem OSVČ během roku značně kolísá oproti příjmu zaměstnance. Toto kolísání by propočet na roční bázi zohlednil. Byly by pak patrné výkyvy v úrovni příjmu, kterým OSVČ čelí na rozdíl od zaměstnance, který pobírá mzdu či její náhradu i po dobu své pětítýdenní dovolené, státních svátků, pracovních cest nebo i oné neblahé nemocenské, kterou si bohužel řada našich OSVČ prostě neplatí. Vyplávaly by také na povrch ony neměřitelné výhody, které má zaměstnanec díky silné ochraně zákoníku práce (tzv. pojistky ochrany pracovního práva), například výplata cestovních náhrad při pracovních cestách, ošetrovného, příplatků za práci přesčas či ve ztíženém pracovním prostředí. **Dojdeme k tomu, že daňové zatížení čistého zisku OSVČ po zohlednění výdajů, které běží i v době výpadku příjmu dál, je významně vyšší, než studie ve své analýze deklaruje.**

I přes případné zohlednění všech výše uvedených připomínek se stále domníváme, že ukazatel daňového klínu, není vhodný porovnávat s průměrnou sazbou daně OSVČ. Jedná se o analýzu daňové zátěže na odlišných úrovních – OSVČ bez zaměstnanců versus celkové zdanění nákladů práce reprezentovaných pouze superhrubou mzdou.

2.2. OSVČ v paušálním režimu v analýzách daňové zátěže

PAQ studie uvádí, že ve svých výpočtech vychází z mikro-simulačního modelu, který pro účely studie vytvořila. V době svého vzniku tak neměla reálné informace o skutečných výdajích OSVČ a údajích o plátcích paušální daně a tyto proměnné pak pomocně musela na základě šetření predikovat.¹⁴ Není tedy s jistotou možné říci, zda tyto údaje přesně odpovídají skutečné situaci plátců paušální daně. Simulace vychází z dat z daňových přiznání roku 2022, tedy před významnou změnou zákona, která zavedla 3 pásma paušální daně. Tato novela však ovlivnila nejen daně, ale také ekonomické chování OSVČ a důvody vstupu nebo vystoupení z paušálního režimu. Pokud bychom chtěli srovnat daňovou zátěž, bylo by potřeba vycházet z aktuálních dat.

¹¹ Str. 39 studie PAQ

¹² Str. 23 studie PAQ

¹³ Str. 39 studie PAQ

¹⁴ Str. 57 studie PAQ

Jak vyčíslit daňové zatížení OSVČ v paušálním režimu? Složka výdajů významně ovlivňuje ukazatele daňové zátěže, jak jsme si již ukázali výše. Problém je, že OSVČ v paušálním režimu nejsou povinny vést evidenci o svých výdajích, vedou záznamy o příjmech ze samostatné činnosti, aby prokázaly výši rozhodných příjmů pro zvolené pásmo paušálního režimu a jsou povinny vést evidence pro správné stanovení daně v rámci daňového přiznání, pokud by porušily podmínky pro paušální režim. Pokud OSVČ v minulosti uplatňovala paušální výdaje a plánuje je vést i v budoucnu, v případě ukončení paušálního režimu, nejsou informace o jejich reálných výdajích ani z minulosti k dispozici. Studie PAQ pak uvažuje modelově reálné výdaje těchto osob v úrovni mediánu daného typu OSVČ,¹⁵ ale skutečné povědomí o jejich výdajích prakticky nejsou k dispozici, což vede k otázce, jaký vhodný ukazatel zvolit pro správný odhad míry jejich zdanění.

Navíc ani OSVČ v paušálním režimu není imunní vůči důchodové reformě let 2024–2026. Podíl daně na celkových odvodech je sice nízký, avšak postupné navyšování odvodů na sociální pojištění v důsledku této reformy, ale i zdravotního pojištění v návaznosti na růst průměrných mezd způsobují zvýšení celkového daňového zatížení i u OSVČ v paušálním režimu.

Otázkou také zůstává, proč OSVČ v paušálním režimu, které představují 10% z celkového počtu OSVČ a jak jsme již uvedli, tvoří specifickou skupinu s výrazně odlišnými pravidly zdanění, zaujímají ve studii PAQ tak významné místo při posuzování změn v paušálních výdajích OSVČ, které mají metodicky daň stanovenou zcela rozdílným způsobem. Podle našeho názoru by se na obě skupiny mělo pohlížet odděleně a režim paušální daně by neměl být relevantní pro diskuzi o úpravách výdajových paušálů OSVČ mimo tento režim.

3. Švarcsystém

3.1. Jsou aktivity OSVČ v kancelářských profesích švarcsystém?

V dalších ekonomických úvahách se budeme zabývat otázkou, zda lze švarcsystém, tedy nelegální zaměstnání formou zastření faktického pracovněprávního vztahu jinou smlouvou vztáhnout také na aktivity OSVČ v kancelářských profesích, tak jak na mnoha místech uvádí studie PAQ.¹⁶

Před třinácti lety došlo ke změně zákona o zaměstnanosti a zpřísnění postihů vykonávání závislé práce na fakturu. Rozběhly se kontroly Státní inspekce práce napříč firmami. Kontroly sledovaly, zda je v daném vztahu uzavřena pracovní smlouva a jaký je její obsah. Zaměřovaly se na přítomnost zaměstnanců na pracovišti či na naplnění tzv. znaků závislé práce, které vykreslovala pracovněprávní legislativa. S postupem času začala judikatura českých soudů podrobněji vymezovat a specifikovat řadu parametrů švarcsystému včetně míry jejich důležitosti. Dalo by se tak říci, že se za třináct let judikturní a správní praxe vypracovala svébytná metodika/vodítko, jak ve firmách posoudit, zda se jedná či nejedná o švarcsystém.

Překlasifikace fakturace na zaměstnanecký poměr přináší řadu postihů zejména v podobě doměrků daně z příjmů a pojistného a v oblasti pracovněprávní legislativy v podobě sankcí za nelegální práci (pokuty v rozmezí 50 000 Kč až 10 mil. Kč pro firmy, sankce nepeněžité povahy, sankce pro samotnou OSVČ až do výše 100 000 Kč za nelegální práci). V poslední době se v judikatuře také objevuje vyvození osobní odpovědnosti vedoucích pracovníků (např. jednatelů s.r.o.) za švarcsystém, což tady dříve nebylo.¹⁷

Nelze úplně říct, že by švarcsystém nebyl v dnešní době, po třinácti letech od zpřísnění postihů nelegální práce, problém. Je problémem zejména v odvětvích a činnostech, které by skutečně měly být vykonávány v závislém vztahu vůči zaměstnavateli, ale jsou formálně založeny na fakturačním nezávislém vztahu. Rovněž v případech, kde aktivity dané osoby vykazují významné znaky závislé práce nebo pokud zaměstnavatel zneužije své silnější postavení a donutí pracovníky pracovat na fakturu (formy tzv. prekérní práce). Tyto aktivity se místním šetřením dají detekovat a postihnout.

Za třináct let své praxe se judikatura NSS ustálila na přístupu, že pokud se jedná o činnost tzv. obojetného charakteru, není vyloučeno, aby ji daná osoba vykonávala jak v zaměstnaneckém vztahu, tak ve vztahu dodavatelském/nezávislém, v souladu s projevem svobodné vůle všech zúčastněných (dle judikatury tzv. kritérium dobrovolnosti a absence donucení). Tuto ustálenost judikturní praxe v dnešní době více či méně akceptuje i finanční správa a respektuje pak tedy uplatněný daňový režim ve vztahu k příjmům, které daná fyzická osoba pobírá na základě její volby smluvního vztahu. Studie PAQ uvádí, že v našich podmínkách máme nižší četnost kontrol ze strany Státního úřadu inspekce práce než například v Německu.¹⁸ Důvodem může být, že soudy se přiklání k tomu posuzovat mnoho vztahů optikou svobodného projevu vůle pracovat tak, jak se strany domluví. Nadále zůstávají předmětem kontrol případy, kdy je činnost dlouhodobě ve firmě vykonávána v zaměstnaneckém poměru a následně

¹⁵ Str. 36 studie PAQ

¹⁶ Například strana 59, 69 či 79 studie PAQ

¹⁷ 21 Cdo 2057/2023

¹⁸ Str. 56 studie PAQ

dojde ke změně na fakturaci se stejným obsahem práce nebo pokud daná činnost vykazuje typické znaky závislé práce (např. pokladní v supermarketu). Tam, kde se jedná o nelegální práci na fakturu, je potřeba striktně vymáhat dodržování zákonů a vymáhat sankce. Státní inspekce práce tak zřejmě v současnosti cílí na vytipované oblasti, kde se může skutečný, nelegální švarcsystém vyskytovat.

Jaké činnosti lze tedy vykonávat jak v zaměstnaneckém poměru, tak v podnikatelském vztahu a jsou tak aktivitami tzv. obojetného charakteru? Jmenujme z judikatury alespoň ty hlavní¹⁹:

- **Činnost účetních**
- Činnost advokátů
- Činnost daňových poradců
- **Činnost IT pracovníků**
- Činnosti auditorů
- **Aktivity drobných živnostníků** (zedník, instalatér, kadeřník)

Z výše uvedeného výčtu je evidentní, že se převážně jedná právě o ty druhy podnikatelských činností, které jsou předmětem PAQ studie, která hovoří o potřebě omezit švarcsystém u OSVČ v kancelářských profesích.²⁰ Jak jsme si však ukázali, tyto subjekty svou činnost vykonávají v souladu s platnou legislativou, potažmo s ustálenou judikaturou NSS. Jedná se totiž o činnosti obojetného charakteru. Není proto důvod OSVČ v kancelářských profesích stigmatizovat a nazývat jejich aktivity švarcsystémem a není ani legislativní titul pro to požadovat po těchto OSVČ, aby přešly do zaměstnání, zejména pokud jejich aktivity nevykazují výrazně převažující znaky závislé činnosti.

3.2. Fakturace jednatelů na s.r.o.

Problematická je také oblast doporučení studie PAQ k omezení uplatnění paušálních výdajů a paušální daně v případech, kdy OSVČ jsou jednateli s.r.o. a zároveň fakturují svou odměnu na toto s.r.o. Studie také doporučuje omezit aplikaci paušálních režimů v případě kombinace fakturace koncovému odběrateli, kdy ve vztahu k němu figuruje jak firma, tak jednatel.²¹

Tato doporučení nelze považovat za relevantní, jelikož daňové aspekty fakturace jednatelů jsou již dávno ošetřeny legislativou a ustálenou judikaturou NSS.²² Příjmy jednatelů ve vztahu k s.r.o. v souladu s jejím předmětem činnosti jsou z hlediska daně z příjmů fyzických osob považovány za příjmy ze závislé činnosti, které podléhají zdanění jako běžné příjmy ze zaměstnání. Správce daně tak fakturaci překlasifikuje na závislou činnost a daň doměří, i kdyby měl jednatel vlastní živnostenské oprávnění. Správce daně v těchto případech posuzuje skutečný obsah právního jednání, tedy potírá jakékoliv aktivity, které vedou k zastření skutečného stavu stavem formálně právním.²³ V případech jednatelů ani nezáleží na tom, zda činnost vykazuje znaky závislé práce či nikoliv a z jakého formálního titulu (právního jednání) je tato odměna vyplácena, aby byla posouzena jako závislá činnost.²⁴ Proto fakturace jednatelů na svou společnost ve stejném předmětu podnikání nebo kombinace fakturace za služby jednatelům a firmou koncovému odběrateli, kterou uvádí studie PAQ, se samy o sobě pohybují na hraně zákona a postih za takové aktivity je v legislativě velmi dobře ošetřen z dlouhodobého hlediska. Doporučení studie PAQ, které vychází z možnosti fakturace těchto služeb jednatelům je tak de facto nad platnou legislativu. Není možné těmto OSVČ doporučovat uplatňovat jakékoliv výdaje.

4. Další oblasti ke zvážení před zásahy do zavedených paušálních výdajů OSVČ

V naší poslední kapitole ilustrativně nastíníme příklady oblastí, které nebyly ve studii PAQ zohledněny, přestože mohou, resp. měly by ovlivňovat úvahy o tom, zda měnit či zachovat současné legislativní nastavení paušálních výdajů OSVČ.

4.1. Nástup umělé inteligence

Role IT pracovníků na trhu práce a požadavky na jejich kvalifikaci nabývají v současné době na významu vlivem nástupu umělé inteligence. Časově můžeme říci, že k výraznějšímu rozšíření umělé inteligence mezi běžné obyvatelstvo došlo s nástupem ChatGPT, jehož užití se skokově rozšířilo v letech 2023 a 2024. Vzpomeňme, že studie PAQ vychází z údajů z daňových přiznání z roku 2022 a tak nemůže postihnout nástup AI na trh a její vliv na ekonomické chování OSVČ a dalších subjektů.

¹⁹ Například 6 Afs 85/2014 – 39

²⁰ Například str. 59 a 69 studie PAQ

²¹ Str. 50 studie PAQ

²² Například 2 Afs 100/2016 – 29, 4 Afs 373/2021 – 56, 7 Afs 169/2024 – 32

²³ II.ÚS 2760/21

²⁴ 4 Afs 373/2021 – 56

V nejbližších letech očekáváme zavádění AI napříč ekonomikou – do firem z různých odvětví. Služby programátorů a developerů disponujících dovednostmi a znalostmi AI budou ceněny, ale neobejdou se bez nákladů. Mýlíme se, pokud předpokládáme, že tyto osoby budou mít minimální náklady spojené s vývojem nových technologií. Oblast AI je vysoce turbulentní oblastí, v níž se nové technologie vyvíjejí téměř denně. To vyžaduje být v obraze, hledat nové informace a způsoby práce, lokální terénní výjezdy do zadavatelských firem apod. Analýze skutečných nákladů pracovníků nejen z oblasti IT by měla být věnována v dnešní době zvláštní pozornost. Nevystačíme tak s pouhým odhadem nákladů na základě predikce z dat roku 2022²⁵ či s nesprávnou tezí že IT pracovníci či právníci neinovují, jak deklaruje studie PAQ.²⁶ Vliv implementace AI bude mít vliv na náklady všech kancelářských činností jako jsou administrativní a podpůrné činnosti, peněžnictví a pojišťovnictví, profesní, vědecké a technické činnosti už jen z toho důvodu, aby se dané profese vůbec udržely na trhu.

4.2. Konkurenceschopnost na IT pracovním trhu

Úvaha o tom, zda a jakým způsobem zasahovat do nastaveného systému paušálních výdajů OSVČ by měla být ovlivněna také myšlenkou vlivu na konkurenceschopnost naší země na IT pracovním trhu v mezinárodním měřítku. Je bohužel smutnou realitou, že špičky programátorů se stahují do zahraničí s vidinou vyššího výdělků raději, než aby setrvali v našich českých podmínkách. Profese IT je pro svou povahu pracovat prakticky kdekoli velmi náchylná ke změně daňového domicilu a umístění aktivit tam, kde je to výhodnější. V době nástupu AI je toto riziko vyšší než dříve, začnou vznikat nová odvětví v oblasti IT. Ještě větší daňové znevýhodnění jejich práce tak může zvýšit odliv těchto pracovníků do zahraničí a zamezit také vstupu nových talentů na český trh. Byla by to dobrá volba s výhledem do budoucnosti?

Studie PAQ zmiňuje že by mělo dojít k narovnání podmínek OSVČ a zaměstnanců a k nižšímu zdanění všech pracovníků (tedy i zaměstnanců) s vyšší mezinárodní mobilitou.²⁷ A zde se domníváme, že je zakopaný pes. Zaměřme se na správný problém, a to je ten, jak snížit daňové zatížení práce. Vždyť právě v této oblasti v porovnání se zahraničím dlouhodobě zaostáváme.

4.3. Dopady navrhovaných změn na efektivitu daňového systému

Daně znamenají transfer peněžních prostředků od jedinců a firem do veřejných rozpočtů, transfer, který se neobejde bez dodatečných nákladů. Každá daň vyvolává krom administrativních nákladů také určité tzv. náklady na distorze, které snižují celkový efekt ekonomiky, resp. způsobují její neefektivnost. Proto je cílem daňových systémů snížit neefektivnost na nejnížší možnou míru.²⁸ V čem tato neefektivnost spočívá? Každá změna v daních má vliv na chování lidí, jednotlivci se snaží docílit co nejvyššího užitku a co nejnížšího daňového zatížení. Snaží se daním vyhnout, a proto provádějí tzv. substituci, tedy v určitém bodě, pokud jsou až příliš zatíženi daněmi, hledají cesty, jak dopady daní co nejvíce eliminovat. Mají k tomu v podstatě dva nástroje, buď začnou pracovat víc, aby měli vyšší celkový příjem nebo změni své ekonomické chování, své preference například tím, že přestanou pracovat a zvolí raději volný čas nebo změni tzv. lokál a přesunou své aktivity tam, kde je daňové zatížení nižší.

4.3.1. Vyřešíme švarcsystém?

Studie PAQ v souvislosti se snahou narovnat neefektivitu našeho daňového systému hovoří o tom, že omezení daňového zvýhodnění OSVČ snížením jejich paušálních výdajů by přispělo k narovnání trhu práce přechodem ze samostatné výdělečné činnosti do zaměstnání. Přičemž hovoří o tom, že tyto přechody by se týkaly zejména OSVČ ve švarcsystému (jejichž de facto zaměstnavatelé by již nechtěli riskovat postih).²⁹ Co se týče návrhu snížení paušálních výdajů kancelářských profesí, které je nejmasivnější (z 60 % na 30 %), očekáváme, že se opatření mine očekávaným účinkem. K masovému přesunu OSVČ v kancelářských profesích do zaměstnání z důvodu obav o postihy z titulu švarcsystému podle nás nedojde. Valná většina z nich totiž svou práci vykonává v souladu s právním řádem a nepůsobí tak v nezákonném režimu švarcsystému. Nemají tedy důvod utíkat.

Je také sporné tvrdit, že díky snížení paušálních výdajů v ostatních oborech, které mají vysoký sklon k formám tzv. prekérní práce³⁰ dojde k narovnání situace a k přesunu OSVČ do zaměstnaneckých vztahů. Není důvodné předpokládat, že zaměstnavatelé se náhle zaleknou postihu z nelegálního švarcsystému z důvodu snížení paušálních výdajů jejich nelegálních pracovníků, kteří byli doposud diskriminováni. Jinými slovy, o jejich situaci se zaměstnavatelé nezajímali doposud a nebudou se o ni zajímat ani po případných změnách výdajových paušálů. Mezi snížením paušálních výdajů a legálním zaměstnáváním zaměstnanců ze strany zaměstnavatele dle našeho názoru neexistuje žádná korelace. Na co však tito zaměstnavatelé reagují, jsou určité postihy ze strany Státní

²⁵ Str. 57 studie PAQ

²⁶ Str. 75 studie PAQ

²⁷ Str. 76 studie PAQ

²⁸ Kubátová, Květa: Daňová teorie a politika

²⁹ Str. 10 studie PAQ

³⁰ práce s vyšší nejistotou, nižším výdělkem a menší ochranou, týká se zejména OSVČ s oslabeným postavením na trhu práce, které mají v pracovním vztahu slabší vyjednávací pozici a nemají na výběr. Viz. str. 22 studie PAQ

inspekce práce a odvodové dopady, které překlasifikace fakturace na pracovní poměr při narovnávání podmínek má.

4.3.2. Dojde díky doporučením studie PAQ k přesunu OSVČ do zaměstnání?

Studie PAQ dále hovoří o tom, že vyšší zdanění (reprezentované snížením paušálních výdajů) by vedlo k nižší motivaci pracovat jako OSVČ. Vyčísluje, že tento dopad bude v řádu cca 12-36 tisíc hlavních OSVČ, které se přesunou do zaměstnání.³¹ Znamená to tedy v číslech studie PAQ, že z celkového počtu 685 tisíc hlavních OSVČ³² se v důsledku velmi významných změn v paušálních výdajích přesune do zaměstnání pouhých 5 %. Samotná studie tímto číslem ukazuje, že nedojde ke kúženému efektu. A to z jednoduchého důvodu – to co zejména způsobuje neefektivitu našeho daňového systému a jeho největší distorzi je dlouhodobě vysoké daňové zatížení práce. Proto i tak významné snížení paušálních výdajů nepovede k přesunu ve prospěch zaměstnání.

Vraťme se k ukazateli daňového klínu, který měří distorze daňových systémů v mezinárodním měřítku. Historicky máme ve srovnání s ostatními státy OECD velmi vysoké daňové zatížení práce.³³ OECD dlouhodobě doporučuje České republice klást důraz na zdanění spotřeby či držby nemovitostí³⁴, my se však statečně držíme vysokých odvodů na zdravotní pojištění a sociální zabezpečení zaměstnanců. Tento problém skutečně nevyřeší zvýšení daňového zatížení úplně jiné skupině osob.

Odkryjme tak hlavní důvod, proč některé osoby raději volí podnikání než zaměstnání a ukažme na správného viníka. Stejný názor má každopádně i OECD, která se ve své zprávě 2025 k situaci v naší zemi vyjadřuje obdobně slovy: „...Nižší daňové zatížení práce by mohlo zmírnit napětí na trhu práce tím, že by přilákalo pracovníky na jeho okrajích. Vysoké daňové zatížení práce může také motivovat pracovníky k přechodu na samostatnou výdělečnou činnost, která je v České republice relativně rozšířená a často má charakter tzv. kvazizávislé práce...“³⁵

Chceme-li minimalizovat problém s tzv. prekérní prací, přesměrujme svoji pozornost od problematiky výdajových paušálů k vysokým nákladům práce, kterými je zatížen zaměstnavatel. Které z nich může náš daňový/odvodový systém ovlivnit? Odpověď je nasnadě: pojistné hrazené zaměstnavatelem. Nižší náklady na výplatu mzdy tak zvýší motivaci zaměstnavatelů případně nelegální OSVČ zaměstnat. Takovéto zvýhodnění zaměstnání by navíc usnadnilo volbu mnoha ostatním OSVČ, které by byly raději pro nabídku stabilního příjmu a jistot v zaměstnání, ale za současných podmínek vysokých nákladů práce pro ně zaměstnanecký poměr není atraktivní natolik, aby kvůli němu opustily své, byť rizikovější, podnikání.

³¹ Str. 63 studie PAQ

³² Str. 15 studie PAQ

³³ Namátkou [Taxing Wages 2025 \(EN\)](https://www.oecd.org/en/publications/taxing-wages-2025_tax_wages-2015-en.html), [Taxing Wages 2020 \(EN\)](https://www.oecd.org/en/publications/taxing-wages-2020_tax_wages-2015-en.html), https://www.oecd.org/en/publications/taxing-wages-2015_tax_wages-2015-en.html, https://www.oecd.org/en/publications/taxing-wages-2005_tax_wages-2005-en.html

³⁴ https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-czech-republic_19990561.html

³⁵ https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-czechia-2025_7a70af5c-en.html str. 28